

CRITERIA VOOR KANSRIJKE ACTIVITEITEN BINNEN DE GEZINSAANPAK VAN LAAGGELETTERDHEID

januari 2021

KB } nationale
bibliotheek

COLOFON

© Stichting Lezen 2021

Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt door een bijdrage vanuit de programmatische leesbevorderingsnetwerken (Stichting Lezen/Koninklijke Bibliotheek). De publicatie is samengesteld door Stichting Lezen en de Samenwerkende Provinciale Ondersteuningsinstellingen Nederland (SPN).

KB } nationale
bibliotheek

AUTEURS

Karien van Buuren, Linda Voortman en
Hermien Lankhorst

VORMGEVING

Ingrid de Jong, Cubiss

FOTO'S

Beeldbank landelijke huisstijl de Bibliotheek

Inleiding

Taalproblemen worden vaak van generatie op generatie doorgegeven. Zo kan een cyclus van laaggeletterdheid ontstaan. Om die cyclus te doorbreken, is het belangrijk dat ouders binnen taalarme gezinnen worden ondersteund. Dit kan door hen bewust te maken van hun invloed op de taal- en geletterdheidsontwikkeling van hun kinderen, en hun handvatten te geven om die ontwikkeling te stimuleren. Daarnaast kunnen ouders aan hun eigen taalniveau werken, om zo de talige interactie met hun kinderen te versterken.

In dit document vind je adviezen om jouw gezinsaanpak-activiteiten zoveel mogelijk te baseren op wetenschappelijk onderzoek en praktijkervaring. Het gaat hier met name om aanbevelingen voor bibliotheekmedewerkers op tactisch en uitvoerend niveau. De gezinsaanpak is echter meer dan een reeks losstaande activiteiten: het is een integrale aanpak met verbindingen binnen en buiten de Bibliotheek. Voor adviezen op strategisch/organisatieniveau, kun je het [strategisch stappenplan](#) gebruiken. Door de aanpak op strategisch niveau goed vorm te geven, zorg je voor een stevig fundament onder de gezinsaanpak op tactisch en uitvoerend niveau.

Aan het eind van dit document vind je een checklist met criteria voor kansrijke activiteiten. In de tekst die daaraan voorafgaat, worden deze criteria uitgelegd en van een context voorzien.

Algemeen

Maak gebruik van bewezen (landelijke) programma's en sluit daar op aan. Deze programma's worden wetenschappelijk onderzocht, doorontwikkeld en gemonitord, iets dat op lokaal niveau niet mogelijk en dus ook niet nodig is. Denk bijvoorbeeld aan de leesbevorderingsprogramma's BoekStart, de Bibliotheek op school, de VoorleesExpress en Voor jou en je kind!, maar ook aan taalhuisactiviteiten en programma's basisvaardigheden. Gebruik je creativiteit om deze programma's aan te passen aan de lokale context en de behoefte van de gezinnen die je wilt bereiken.

Verbinding

Bekijk goed hoe de activiteit die je voor ogen hebt past binnen het grotere geheel van jouw organisatie. Zoek telkens verbinding tussen enerzijds de visie, missie en het beleid van je Bibliotheek en anderzijds de uitvoering van jouw activiteiten. Het vraagt om een vertaling over en weer tussen de verschillende lagen in je organisatie. Wanneer je elkaar hierin meeneemt, kom je het verst. Kijk daarnaast ook goed hoe de activiteit past binnen het veld van andere activiteiten en dienstverlening, zowel die van je eigen Bibliotheek als van andere lokale organisaties. Vul je met je activiteit een gat of wordt iets dergelijks eigenlijk al gedaan door een partner? En is het nodig om een nieuwe activiteit te organiseren of kun je ook bestaande activiteiten en dienstverlening beter met elkaar verbinden of uitbreiden om te zorgen dat er een doorgaande lijn ontstaat? Wat kun je bijvoorbeeld betekenen voor gezinnen die mee hebben gedaan aan de VoorleesExpress; welke ondersteuningsvraag hebben de ouders dan? Zo kom je, samen met je partners, tot een doorgaande lijn waarbij de vraag van het gezin centraal staat.

Definitie gezinsaanpak

De gezinsaanpak heeft als doel de cyclus van laaggeletterdheid te doorbreken en richt zich daarom primair op het ondersteunen van ouders bij het stimuleren van de taal- en geletterdheidsontwikkeling van hun (jonge) kinderen thuis. Daarnaast kan er ook worden ingezet op het verhogen van het taal- en geletterdheidsniveau van de ouders zelf.

Gebruik je creativiteit om (landelijke) programma's aan te passen aan de lokale context en de behoefte van de gezinnen die je wilt bereiken.

Omdat de gezinsaanpak gaat over ouders én kinderen, is het verstandig dat je ook de verbinding zoekt tussen medewerkers jeugd & onderwijs en basisvaardigheden. Je kunt veel aan elkaars kennis, ervaring en netwerken hebben. Vergeet hierbij niet ook de collega's in de publieksservice mee te nemen. Zij spelen een belangrijke rol bij het 'opvangen' van gezinnen en het leren kennen van hun behoeften wanneer deze (bijvoorbeeld via activiteiten als de BoekStartcoach, de VoorleesExpress of een basisvaardigheidencursus) in de Bibliotheek komen. De gezinsaanpak is een onderdeel geworden van de vernieuwde leergang *De publieksservice en de educatieve maatschappelijke Bibliotheek*.

Deel je ervaringen met het organiseren en uitvoeren van activiteiten, zowel positief als negatief, met anderen, zoals je POI-adviseurs, Stichting Lezen en de KB, en met andere bibliotheken via de [Biebtobiegroep Gezinsaanpak](#). Door structurele kennisdeling maken we de gezinsaanpak sterker.

Focus & maatwerk

> Kies je doelgroep zorgvuldig

Focus en maatwerk zijn twee belangrijke thema's. In de eerste plaats gaat het om een focus op wie je wilt bereiken. Als je te breed richt, kan het zijn dat je juist minder mensen bereikt dan wanneer je meer focust.

Richt je zoveel mogelijk op gezinnen met jonge kinderen (in de voorschoolse leeftijd), zeker als je middelen beperkt zijn en je dus keuzes moet maken. In de voorschoolse fase is de impact het grootst, omdat in de eerste pakweg 1000 dagen de basis wordt gelegd voor de latere taalontwikkeling. Deze eerste 1000 dagen beginnen vanaf de conceptie, dus vergeet de groep van aanstaande ouders niet. Je kunt eventueel aansluiten op het landelijke [Actieprogramma Kansrijke Start](#), want dat is gericht op het ondersteunen van gezinnen met jonge kinderen op diverse ontwikkelingsterreinen.

Naast een focus op de gezinnen met de jongste kinderen, is het ook belangrijk om een duidelijk beeld te hebben van welke specifieke groep ouders je wilt bereiken. Er zitten bijvoorbeeld grote verschillen *tussen* NT1- en NT2-ouders, maar ook *binnen* die groepen zijn er veel verschillen. Gebruik [KLASSE!](#) en [Laaggeletterden in beeld](#) om een beter beeld te krijgen van hoe je specifieke doelgroepen het beste kunt bereiken en ondersteunen.

Het kan veel opleveren om bij het bepalen van je focus samen te werken met je collega in marketing of de marketingspecialist van je POI, vooral bij het verkrijgen van inzicht in de spreiding van de doelgroepen over jouw werkgebied. Probeer zo goed mogelijk in beeld te krijgen wat de motivatie en de behoefte van de doelgroep is. Ga waar mogelijk met ouders zelf in gesprek. Lukt dat niet, neem dan contact op met professionals van andere organisaties die inhoudelijk expertise hebben en/of al in contact staan met de doelgroep. Bij dit proces geldt dat het goed is je eigen aannames te onderzoeken en bereid te zijn ze los te laten als ze niet blijken te kloppen. Lees hier meer over in de [strategiekit Hoger Bereik](#).

> Pas je communicatie richting ouders aan

Ook in je communicatie richting de ouders zorg je dat je zoveel mogelijk aansluit bij wat voor hen belangrijk is, wat hen in beweging kan brengen en wat hun taalniveau is. Pas waar nodig je communicatie rigoureuus aan door veel beeld te gebruiken en geen/weinig tekst, en door mondelinge toelichting te geven. Het kan je waardevolle inzichten opleveren als je samenwerkt met je eigen communicatiemedewerker of als je advies inwint bij de communicatiespecialist van je POI.

> **Beperk je doelstelling**

Focus met je activiteit zoveel mogelijk op één vaardigheid. Probeer bijvoorbeeld niet om gezondheidsvaardigheden en taalvaardigheden binnen één activiteit te combineren, omdat onderzoek laat zien dat dat veel minder effect heeft op kinderen. Er zijn veel manieren om de taalontwikkeling van kinderen te stimuleren. Als ouders ervoor open staan en de vaardigheden hebben om meer te doen met voorlezen, dan is dat de activiteit met het bewezen grootste effect. Als voorlezen echter een brug te ver is, zoek dan naar een andersoortige activiteit waarmee de talige interactie tussen ouder en kind wordt gestimuleerd, zoals praten, zingen of spelletjes doen. Ook tekstloze prentenboeken kunnen hierbij worden gebruikt.

> **Vraag door en bouw aan vertrouwen**

Zoals eerder genoemd is het belangrijk om aan te sluiten bij de behoefte en de motivatie van de gezinnen waar de activiteit op is gericht. Hou hierbij in de gaten dat veel ouders de dingen waar ze tegenaanlopen niet als talige problemen zien en dat je dus moet doorvragen om de ondersteuningsbehoefte van de ouders op te halen. Probeer ouders te stimuleren in hun rol, eerst door ze op een laagdrempelige en niet-belerende manier bewust te maken van hun invloed. Vervolgens kun je hun ook concrete handvatten aanreiken waardoor ze die rol krachtiger kunnen vervullen.

In dit proces is het opbouwen van een vertrouwensband ontzettend belangrijk om ouders mee te krijgen. Werk daar bewust aan, ook al kost dit (veel) tijd. Doe dit (waar mogelijk) in de taal waar de ouders zich het meest vertrouwd mee voelen. Dit kan ook een dialect zijn. Soms kan het inzetten van een sleutelfiguur helpen bij het bereiken en meenemen van ouders. Een sleutelfiguur is iemand die een brug kan slaan tussen jouw organisatie/de partners en de gezinnen. Dit kan bijvoorbeeld iemand zijn die zelf uit de doelgroep komt (ambassadeur) of iemand die al een goede band heeft opgebouwd met de doelgroep (intermediair).

> **Sluit aan bij de competenties en (leer)behoeften van ouders**

Je wilt ouders ondersteunen en ze niet (nog) meer stress bezorgen. Neem daarom wat ouders al kunnen als startpunt, want daarmee geef je hun vertrouwen in hun eigen kunnen. Richt je vervolgens in de activiteit op het nemen van kleine, haalbare stapjes. Er is namelijk niets demotiverender dan iets moeten leren dat volledig buiten je bereik ligt. Ook begrijpen waarom je iets leert is belangrijk bij het aanspreken van de motivatie van ouders. Maak daarom alles zo concreet en toepasbaar mogelijk: sluit aan bij het dagelijks leven van de gezinnen, door ouders bijvoorbeeld te ondersteunen bij het voeren van gesprekje over vertrouwde activiteiten als aankleden of eten. Hou binnen de activiteit ruimte om dingen aan te passen als blijkt dat daar vanuit de ouders behoefte aan is.

Het kan ook zo zijn dat ouders een praktijk-toegepaste vraag hebben die gaat over hun eigen basisvaardigheden, bijvoorbeeld het kunnen lezen van e-mails of nieuwsbrieven van school, of het aanvragen van kindertoeslag. Je kunt ouders op weg helpen met die ondersteuningsvraag of hen verbinden met passend aanbod.

Hou er rekening mee dat voor veel ouders de Bibliotheek géén laagdrempelige plek is. Dit hangt ook weer sterk af van de doelgroep waar je je op richt. Overweeg om activiteiten niet in de Bibliotheek te organiseren, maar om samen te werken met organisaties waar ouders toch al komen. Denk dan aan het consultatiebureau, een welzijnsorganisatie, de kinderopvang en school, maar ook aan de voetbalvereniging of het zwembad.

Hou er rekening mee dat voor veel ouders de Bibliotheek géén laagdrempelige plek is.

Meertaligheid

In gezinnen waar (ook) een andere taal dan het Nederlands wordt gesproken, is het van belang daar aandacht voor te hebben. Lang niet alle ouders, maar ook niet alle professionals weten hoe je het beste met meertaligheid kunt omgaan. Het is belangrijk dat zij allemaal op de hoogte zijn van het feit dat praten en (voor)lezen in de thuistaal niet alleen mág, maar zelfs heel goed is voor de taalontwikkeling van een kind. Wanneer een kind de thuistaal goed beheerst, kan het daarna/daarnaast makkelijk het Nederlands (of een andere taal) leren. Bovendien is de thuistaal belangrijk voor de culturele identiteit, de communicatie binnen het gezin en de band tussen ouder en kind. Zie de thuistaal dus vooral als een kracht. Verdiep je daarom in het onderwerp en neem tijd voor het gesprek hierover met ouders. Veel nuttige informatie is bijvoorbeeld te vinden op de pagina [Meertaligheid in de Bibliotheek](#) van Probiblio.

Naast de talige interactie tussen ouder en kind in de thuistaal, is het aan te bevelen dat een kind in contact komt met het Nederlands. Ouders kunnen bijvoorbeeld thuis Nederlandstalige liedjes luisteren met hun kind, of samen naar een voorleesochtend in de Bibliotheek of een spelinloop van de kinderopvang gaan. Hierbij kunnen zij ook gebruikmaken van de digitale collectie zoals digitale prentenboeken en voorleesfilmpjes via de [jeugdbibliotheek.nl](#).

Om gezinnen te stimuleren in de thuistaal te lezen en voor te lezen, is het belangrijk dat de Bibliotheek een meertalige collectie heeft die ook kan worden gebruikt bij activiteiten. En natuurlijk moeten bibliotheekmedewerkers weten dat zij ouders, kinderen en professionals naar deze collectie kunnen verwijzen. Met betrekking tot activiteiten die gericht zijn op meertalige gezinnen, is het effect het grootst wanneer niet alleen het materiaal dat wordt gebruikt in de activiteit tweetalig is, maar dat ook de mondelinge begeleiding van de activiteit tweetalig is. Ook de communicatie voorafgaand aan een activiteit is het liefst tweetalig, zodat ouders precies weten wat ze inhoudelijk en organisatorisch kunnen verwachten. Let hierbij ook op eventuele leerbehoeftes die ouders hebben als het gaat om hun eigen basisvaardigheden, om ze te kunnen verbinden met andere dienstverlening.

Samenwerking met andere organisaties

Zoek partners die aanvullende kwaliteiten hebben, zodat je de krachten kunt bundelen. Ieders rol en meerwaarde moet duidelijk zijn.

Bij veel activiteiten werk je samen met andere organisaties die te maken hebben met taalarme gezinnen, zoals het consultatiebureau, de kinderopvang en het onderwijs. Bij een dergelijke samenwerking is het belangrijk om te beginnen met bewustwording over de rol die ouders spelen bij de taalontwikkeling van hun kinderen en de cyclus van laaggeletterdheid. Veel professionals zijn hier namelijk niet van op de hoogte of zien misschien niet hoe urgent de problematiek is. Neem hen daarom mee in het verhaal van de gezinsaanpak met bijvoorbeeld de praatplaat van Rijnbrink of de brochure van Kunst van Lezen, beide te vinden in de [Biebtobiebgroep Gezinsaanpak](#) (bij "Tools gezinsaanpak"). Betrek het verhaal ook op de werksituatie van de professionals zelf: wat betekent het voor hen wanneer ouders beter worden ondersteund en kinderen zo beter mee kunnen komen? Wat levert het de professionals zelf op? Probeer een gevoel van urgentie aan te wakkeren om samen de cyclus van laaggeletterdheid te doorbreken met een aanpak gericht op gezinnen.

Bij het samenwerken met andere professionals is het belangrijk te weten waar je als bibliotheekmedewerker goed in bent, maar ook waar je minder goed in bent. Zoek partners die aanvullende kwaliteiten hebben, zodat je de krachten kunt bundelen. Ieders rol en meerwaarde moet duidelijk zijn. Zo laat je ook zien dat de partner belangrijk is voor het slagen van de activiteit. Je wilt bereiken

dat de partners zich mede-eigenaar voelen van het project, zodat je werkelijk samen de schouders eronder kunt zetten. Om te zorgen dat je ook echt kunt investeren in de relatie met de ouders en de professionals, is het belangrijk dat de gezinsaanpak in het beleid van de partners wordt opgenomen en dat er expliciete samenwerkingsafspraken worden gemaakt: zo zorg je dat er duurzaam aandacht is voor de gezinsaanpak.

Het gebruik van digitale middelen kan ouders enorm sterken in hun rol als leesopvoeder en kan ook een leerbehoefte in henzelf boven tafel krijgen.

Procesmatig

Maak je resultaten waar mogelijk meetbaar en zichtbaar, hoe bescheiden ze ook lijken. Dat is niet alleen belangrijk voor subsidieverstrekkers (zoals Tel mee met Taal en de gemeente), het maakt ook inzichtelijk wat wel of niet werkt, en hoeveel tijd en geld het kost. Dat helpt bij het maken van (beleids)keuzes en het ondersteunt je collega's die op strategisch niveau het gesprek met partnerorganisaties aangaan. Haal ook reacties van deelnemers en partners op, want woorden geven je resultaten kleur en brengen de cijfers tot leven. Denk goed na over wat en wanneer je wilt evalueren. Een evaluatie aan het eind van de projectperiode is belangrijk, maar vergeet niet om onderweg tussenevaluatiemomenten af te spreken, zodat je waar nodig je activiteiten kunt aanpassen.

Digitale middelen

Uit onderzoek blijkt dat het inzetten van digitale middelen, zoals digitale prentenboeken, positieve effecten kan hebben en bovendien groepen kan bereiken die op andere manieren minder makkelijk te bereiken zijn. Juist in gezinnen waar ouders moeite hebben met (voor)lezen kan het gebruik van digitale prentenboeken een uitkomst zijn. Daarnaast zijn er verschillende programma's ontwikkeld die door middel van tablets met educatieve apps de talige interactie tussen ouders en kinderen thuis stimuleren (Samen Digi-TAAL en Taal & Tablets). Het gebruik van deze digitale middelen kan ouders enorm sterken in hun rol als leesopvoeder en kan ook een leerbehoefte in henzelf boven tafel krijgen.

Digitale middelen kunnen niet alleen positieve effecten hebben, ze zijn in het corona-tijdperk soms de enige manier om de talige interactie in gezinnen te ondersteunen en een relatie te onderhouden met ouders.

Als je voorgaande toelichting hebt gelezen, kun je onderstaande checklist invullen. (Sla de toelichting niet over!) Heb je vaker dan 5 keer 'Niet' ingevuld, bekijk de activiteit dan nog eens kritisch. Wellicht zijn er punten waarop je de activiteit kunt aanpassen om te zorgen dat de activiteit kansrijker wordt in het bereiken en begeleiden van taalarme gezinnen.

Criterium	De activiteit voldoet wel/niet aan dit criterium			Wanneer de activiteit niet aan een criterium voldoet, wat kun je dan veranderen in je werkwijze?
	wel	niet	n.v.t.	
Algemeen				
1. Er wordt gebruikgemaakt van of aangesloten bij bestaande programma's				
Verbinding				
2. De activiteit past goed in de visie en het beleid van de Bibliotheek				
3. De activiteit is een goede aanvulling op het lokale aanbod aan activiteiten en dienstverlening				
4. Medewerkers jeugd/onderwijs werken samen met medewerkers basisvaardigheden aan de activiteit				
5. Medewerkers in de publieksservice zijn op de hoogte van de activiteit en waar mogelijk erbij betrokken				
6. De ervaringen met de activiteit worden gedeeld, bijvoorbeeld met de POI, Stichting Lezen, de KB of op Biebtobieb				
Focus & maatwerk				
7. De activiteit focust op de eerste 1000 dagen				
8. Het is duidelijk op welke specifieke gezinnen de focus ligt				
9. De behoeften en motivatie van de doelgroep zijn goed in beeld				
10. Er wordt samengewerkt met de marketingafdeling of de POI-marketingsspecialist				
11. De communicatie is toegespitst op de doelgroep				
12. Er wordt samengewerkt met de communicatieafdeling of de POI-communicatiespecialist				
13. De focus ligt op het verbeteren van één talige vaardigheid				
14. Bij ouder-kindactiviteiten ligt de focus op (voor)lezen				
15. De activiteit komt tegemoet aan de behoefte en motivatie van de doelgroep				
16. De activiteit gaat uit van wat ouders al kunnen en bouwt daarop verder				
17. Wat ouders leren is concreet en toepasbaar				
18. Er is over nagedacht welke locatie het meest laagdrempelig is voor de ouders				
19. Er is tijd en ruimte ingebouwd om aan een vertrouwensband met ouders te werken				
20. Er wordt gebruikgemaakt van sleutelfiguren				

Criterium	De activiteit voldoet wel/niet aan dit criterium			Wanneer de activiteit niet aan een criterium voldoet, wat kun je dan veranderen in je werkwijze?
	wel	niet	n.v.t.	
Meertaligheid				
21. Er is ruimte om het gesprek met ouders over meertaligheid aan te gaan				
22. Er is ruimte om het gesprek met professionals over meertaligheid aan te gaan				
23. Er is een meertalige collectie die actief wordt ingezet				
24. Bij activiteiten is zowel materiaal als mondelinge begeleiding tweetalig				
Samenwerking met andere organisaties				
25. De relevante partners zijn in beeld en zitten om tafel				
26. Er is aandacht voor bewustwording over de problematiek bij partners				
27. Er is een duidelijke rolverdeling				
28. Er wordt aan gewerkt om partners zich mede-eigenaar te laten voelen				
29. Partners worden aangemoedigd om de gezins-aanpak in het eigen beleid op te nemen				
Procesmatig				
30. Er zijn concrete en meetbare doelen gesteld				
31. Er zijn (tussen)evaluatiemomenten gepland				
32. De strategische laag wordt gevoed met de resultaten zodat zij die kunnen gebruiken in gesprek met strategische partners				
Digitale middelen				
33. Digitale middelen worden ingezet waar dat een meerwaarde heeft				
TOTAAL				

BRONNEN

- S. Fikrat-Wevers, R.C.M. van Steensel, W. Bramer, L. Arends (2019). *Stimulering van geletterdheid met ouder-kindprogramma's voor kinderen in achterstandsituaties. Een meta-analyse van effecten en werkzame elementen.* p. 1-40. Stichting Lezen, Amsterdam.
- Van der Pluijm, M. S., Van Gelderen, A. J. S., & Kessels, J. W. M. (2019). *Activities and strategies for lower-educated parents to promote oral language development of their children: A review of empirical interventions.* *The School Community Journal*, 29(1), p. 317-362.
- *De strategiekit Hoger Bereik. Voor het bereiken van kwetsbare burgers en verbeteren van hun basisvaardigheden.* Ontworpen in opdracht van de Koninklijke Bibliotheek (BBV). Uitgevoerd door Lost Lemon en Muzus (2018).